

Svensk aktiebolagisering

– en ohållbar utveckling eller en möjlighet att förverkliga ett ökat ansvarstagande?

MATTHIAS HOLMSTEDT

INLÄGG Aktiebolaget instiftades som bolagsform i Sverige redan 1848 (Lidman 2024). Under de senaste årtiondena har aktiebolaget blivit alltmer centralt för svenskarnas välfärd och den svenska ekonomin. Det är en sentida utveckling som är sammanflätad med nyliberalismens utbredning i kombination med tillämpning av den moderna finansiella läran (Mader m fl 2020). Historiskt har emellertid allmänhetens förväntningar på detta artificiella juridiska väsen skiftat. Just nu ser vi ut att befinna oss i en brytningstid, då fokus på hållbarhet och ansvarstagande ofta står i kontrast till aktiebolagets klassiska syfte och konstruktion.

I ljuset av samtidens paradoxala förväntningar är syftet med denna text att belysa och diskutera framtida vägval gällande juridik och normgivning. Fokus ligger på att kritiskt granska aktiebolagsformens historiska utveckling och roll i samhället, med tonvikt på de svenska förhållandena. Detta för att i nästa steg resonera om vart vi är på väg och kanske vart vi borde vara på väg i termer av företagets roll i samhället.

Aktiebolagets historiska rötter, spridning och påverkan

Låt oss leka med tanken att det går att gradera samhällsnyttan hos olika innovationer. Låt oss då bortse från historiskt avlägsna men epokgörande paradigmskiften, t ex boktryckarkonst och rättsstat. Antagligen tänker flertalet då på olika tekniska uppfinningar som ångmaskinen eller processorn. Möjligen funderar även vissa på medicinska land-

vinningar, såsom antibiotika eller vaccin. Men kanske är det en juridisk innovation som har haft störst påverkan. För nog ligger det något i Micklethwait och Wooldridges (2005) argument att det moderna kapitalistiska samhällets viktigaste grundfundament inte längre är nationalstaten utan företaget. Aktiebolaget har förblivit en grundbult i finansieringen av välfärdsstaten och en elementär källa till människors försörjning. Därtill har bolagsformen stimulerat utvecklingen av andra innovationer och indirekt bidragit till ett förbättrat välbefinnande och en högre livskvalitet.

Aktiebolagsformen tas i dag för givet och de allra flesta har troligtvis inte funderat närmare på vad det egentligen är för typ av juridisk konstruktion. Aktiebolagsformen som idé och konstruktion är dock egentligen tämligen besynnerlig, eller om man så vill, märkvärdig. Den är ett artificiellt juridiskt väsen med människoliknande rättigheter och skyldigheter. Samtidigt har denna juridiska person välsignats med möjligheten till evigt liv. Konstruktionen medger vidare att ägarna har privilegiet att åtnjuta de monetära förtjänsterna, samtidigt som samhället kliver in och skyddar ägarna mot personlig ekonomisk skada vid misslyckanden. Ägandet kan dessutom överlätas, vilket innebär att aktier kan säljas och köpas, vilket i sin tur kan göra att aktiebolagsformen blir en källa till spekulation. Sedan lång tid tillbaka har också aktiebolag tillåtits äga andra aktiebolag, vilket innebär att ett aktiebolag kan bestå av flera underliggande lager av juridiska personer, var och en med begränsade ekonomiska förpliktelser. I dag är förkortningar såsom AB, Ltd. och GmbH förknippade med seriositet och utgör en källa till förtroende trots att de egentligen bör tolkas som varningssignaler (Molander 2025).

Vägen till det legala instiftandet och spridningen var en brokig resa kan-

Matthias Holmstedt är lektor i företagsekonomi vid Mälardalens universitet och forskar om hur praktiker och normer påverkar samhällsekonomisk hållbarhet. Matthias.holmstedt@mdu.se

tad av röster både för och emot (Gamble och Kelly 2001; Micklethwait och Wooldridge 2005). I modern tid har aktiebolagets juridiska konstruktion utvecklats och spridits till i stort sett alla utvecklade länder (Hansmann och Kraakman 2001). Men trots likartade utgångspunkter har olika länder i viss mån utvecklat skilda förhållningssätt till vilka förväntningar som ställs i relation till vinst. Vissa länder uttrycker explicit krav på att värna samhällets intressen, medan andra, däribland Sverige, endast anger ett vinstsyfte (Lidman 2024). Det har dessutom utvecklats skilda förhållningssätt till hur företag bör relatera till bolagets syfte och vilket moraliskt ansvar som ligger bortom de juridiska ordalagen (Jonnergård och Larsson-Olaison 2016).

Samspelet mellan aktiebolaget och samhället

Sverige har i dag nästan 650 000 aktiebolag (SCB 2026). Sedan 1990-talet har antalet ökat exponentiellt, med en fördubbling av antalet bolag sedan 2010 (SCB 1986–2014; SCB 2026). Även andelen svenskar som arbetar för aktiebolag har stadigt ökat sedan 1980-talet och i dag har två tredjedelar av alla anställda bolagsformen som arbetsgivare (ibid). Aktiebolag utgör också ett grundfundament för finansieringen av den svenska välfärdsstaten. Bidraget sker främst indirekt genom skatt på arbetstagarnas löner och mervärdesskatt. Därtill bidrar även aktiebolagen direkt med skatt på företagsvinster, även om andelen är relativt låg, dvs under senare tid 7–8 procent av den samlade svenska skattefinansieringen (SCB 2025a). Dessutom utgör aktier ett synnerligen centralt verktyg för sparande och har sedan länge varit en grundbult i det svenska pensionssystemet (Regeringen 2023; SCB 2025b). Aktiebolaget har på så vis, milt sagt, en omfattande påverkan på det svenska samhället.

Jensen (2013) gestaltar relationen mellan företag och samhälle med tre metaforer. Metaforen *företaget i samhället* framställer ett företag som en del av samhällskroppen med ett ansvar utöver vinst. Enligt denna idéströmning har aktiebolag ett ansvar att berika sina ägare och samtidigt ta hänsyn till andra intressenter som påverkas av företaget. Metaforen *företaget och samhället* fångar, å andra sidan, en åskådning där företaget enbart existerar för att generera vinst till ägarna; ju mer, desto bättre. Det är ett perspektiv som rättfärdigar att ett aktiebolag alltid agerar utifrån sina egna prioriteringar. Det tredje perspektivet, *företaget för samhället*, betraktar företaget som en politisk konstruktion och därmed ett samhällsverktyg för att förverkliga ideologiska mål. Aktiebolagets existensberättigande är därför direkt kopplat till förmågan att bidra till samhället och dess roll förväntas harmonisera med en kravbild som sträcker sig bortom nutida och uppenbara intressenter.

Av historien vet vi att förväntningarna på företag har skiftat (Hansen 2014; Broberg 2024). Under 1900-talet fanns länge förväntningen på ett samhällsansvar bortom vinst. Under lång tid spelade därför aktiebolagen en central roll i att forma de samhällen som växte fram. I Sverige präglades utvecklingen av den s k svenska modellen (Magnusson 2006).

Förväntningarna på aktiebolag har gradvis förändrats i takt med den ökade acceptansen för nyliberalismens idéer i kombination med det moderna finansiella tänkandets utbredning. Den ökande tilltron till aktieägarvärdemaximering som det självklara ultimata målet har gjort det alltmer legitimt för beslutsfattare att ägna sitt fokus åt kortsiktiga vinster och finansiell optimering (Henrekson 2015; Skyrman m fl 2023). Den ökande acceptansen av nyliberalismens idéer har dessutom bidragit till avregleringar och allmänna förhållningssätt

som i högre grad rättfärdigar att företag verkar utifrån egna vinstprioriteringar (Mader m fl 2020). Trots att det legala kravet på vinstmaximering har förblivit oförändrat, har Sverige under de senaste 50 åren i allt större utsträckning accepterat perspektivet *företaget och samhället* som norm och därmed distanserat sig från perspektivet *företaget i samhället*. Det finns kanske t o m behov av att introducera en ny fjärde metafor, *samhället för företaget*, för att förstå de återkommande statliga räddningsaktionerna som är inriktade på att hjälpa krisande företag samt de resurser som årligen kanaliseras via innovationsstödssystemet till företagen. Historien antyder därför att problemet med att åstadkomma ett ökat ansvarstagande bortom vinst egentligen inte handlar om juridik, utan om förändrade normer.

Sedan ett tag tillbaka befinner vi oss i en brytningstid med allt högre förväntningar på ansvar utöver vinst. Initiativ som Agenda 2030 och *Green Deal* har medfört ett ökat tryck på samhällsansvar. Det är ett omställningsarbete som på olika sätt förlitar sig på aktiebolagens ansvarstagande. Företag har därför i ökande grad tvingats förhålla sig till alltmer inkonsekventa förväntningar, där de parallellt med det legala kravet på vinstmaximering pressas att beakta hållbarhet och det allmännas bästa.

Framtidens vägval

Dagens svenska aktiebolagslag anger att verksamhetens syfte är att generera vinst till ägarna om inget annat anges i bolagsordningen. Det innebär att den dominerande tolkningen är att varken bolagsstämma, styrelse eller VD har laglig rätt att fatta beslut som strider mot vinstmaximering om inget annat syfte anges (Skog 2015). Om beslutet uppenbarligen underminerar framtida vinster är budskapet vid en bokstavstolkning att personligt skadestånd kan utkrävas (Lidman 2024). Det enda egentliga le-

gala handlingsutrymme för att fatta beslut som inte uppenbart och i närtid bidrar till vinst är om beslutet troligen bidrar till framtida vinstmöjligheter. Den svenska normen för bolagsstyrning förtydligar dessutom vinstmaximeringssyftet (Kollegiet för svensk bolagsstyrning 2024).

I termer av hållbarhet framstår dagens juridiska krav på vinstmaximering som problematiska, både som signalvärde och som föreställningsram. Samtidigt bör lagtextens betydelse inte överdrivas. I praktiken är förhållningssättet avslappnat och i termer av påföljder är det närmast riskfritt att agera på ett sätt som strider mot vinstsyftet (Lidman 2024). Företagens agerande regleras dessutom i dag av annan lagstiftning, såsom arbetsmiljölagen, miljöbalken och EU-förordningar.

Sedan en tid tillbaka pågår en internationell debatt om huruvida det är dags att ompröva aktiebolagslagstiftningen och införa krav på ansvarstagande gentemot intressenter (Van Buren och Schrempf-Stirling 2025; Lidman 2024; Lund och Pollman 2021). Några länder, såsom Frankrike, har redan reformerat kraven på aktiebolag genom formuleringar som uttrycker ett ansvar att agera med samhällets bästa i åtanke (Lidman 2024). Kanske kommer samma utveckling att ske i Sverige och aktiebolagens beslutsfattare bemyndigas att ta samhällsansvar utan hot om att hamna i domstol. En sådan reformering skulle legalisera perspektivet *företaget i samhället*. En sådan utveckling är även i samklang med Molanders (2025, 2026) förslag om att införa en offentligt finansierad revision, revidera det begränsade ekonomiska ansvaret i koncernstrukturer och reglera skadestånd riktade mot aktiebolag genom statligt övertagande av ägarandelar i stället för att betala bötesbelopp.

Möjligen har det blivit dags att gå ett steg längre och fundera på om perspekt-

tivet *företaget för samhället* bör utgöra inspiration för en reformering. Ett sådant steg skulle kunna innebära att aktiebolagsformen blir än mer villkorad. Utifrån en kravspecifikation skulle t ex en tillsynsmyndighet ansvara för att aktiebolagspopulationen löpande uppfyller de angivna villkoren. Kraven skulle t ex kunna riktas mot företag som återkommande har brutit mot annan lagstiftning eller mot aggressiva utdelningspraktiker som har hindrat företaget från att bygga upp lämplig soliditet. I praktiken innebär ett sådant upplägg att ägare eller verksamheter som inte uppfyller samhällets krav hänvisas till alternativa bolagsformer där ägarna har obegränsade ekonomiska förpliktelser. Rimligtvis skulle en sådan kravställning ge en ordentlig skjuts i omställningsarbetet, eftersom få aktieägare skulle utsätta sig för risken att förlora de fördelar som är förknippade med aktiebolagsformen.

Möjligen har nyliberalismens föreställningar och den moderna finansiella läran penetrerat så djupt in i samhällskroppen att de flesta i dag inte ens klarar av att föreställa sig ett kapitalistiskt upplägg där ansvarstagande bortom vinst utgör både ett juridiskt krav och ett självklart förhållningssätt. Oavsett vägval bör vi emellertid redan fundera på och diskutera vad det innebär att uttrycket "Sverige AB" har blivit en alltmer passande etikett för att beskriva samtidens alltmer aktiebolagiserade samhällsordning. Speciellt med hänsyn till ambitionerna att åstadkomma en ekonomisk, ekologisk och social omställning.

Ett proaktivt vägval är att använda juridiska verktyg som en hävstång för att förändra normerna kring företagande. En sådan förändring skulle självklart bli impopulär bland dem som förblivit övertygade om vinstmaximeringens obestridda förträfflighet. Men vem vet, kanske finns det redan i dag ett brett stöd för en reformering. En nyutkom-

men rapport visar t ex att beslutsfattare i små och medelstora företag anser att synen på företagande måste förändras för att uppnå ökat ansvarstagande i svenskt näringsliv (Farashah m fl 2026).

Å andra sidan kan det uppfattas som meningslöst och ekonomiskt skadligt för medborgarna i det lilla landet Sverige om aktiebolagslagen skulle moderniseras i en världsordning kännetecknad av internationell konkurrens och politiskt hyckleri. Där den politiska dubbelmoralen t ex manifesteras i den välvilja som tillåter en uppsjö av skatteparadis att verka parallellt med initiativ som Agenda 2030 (Hakelberg och Rixen 2024). Den enkla vägen är naturligtvis att titta åt andra hållet för att inte riskera att skrämja bort opportunistiska ägare och företagsledare vars enda ledstjärna är vinstmaximering. Ytterligare en besvärande utmaning skulle troligen vara att säkerställa att kraven på aktiebolag inte ständigt förändras i takt med varje regeringsskifte. Det bekväma är därmed igen att ducka för svåra samtal över partigränser, inriktade på överenskommer som fastställer villkor med bred demokratisk förankring. Därtill finns en utmaning i att uppnå en tillfredsställande rättssäkerhet. Återigen är den enkla lösningen att inte öppna dörren för potentiellt krångliga myndighetsbeslut.

Det finns därför goda anledningar att acceptera dagens juridiska formuleringar och rådande normer. Men kanske klarar det kollektiva svenska samvetet inte av att förlika sig med ett sådant vägval? Om så är fallet är det dags att sätta arbetet för att på allvar ta reda på hur juridiska formuleringar kan säkerställa att aktiebolag verkar för att tjäna samhällets intresse och på sikt förändra normerna kring företagande. I sådant fall skulle aktiebolagets alltmer framträdande roll kunna bli ett verktyg för att utveckla en samhällsordning som i allt större utsträckning värnar om välfärds-

statens framtid, arbetarnas välmående, naturens rikedomar och framtida generationers välbefinnande.

REFERENSER

- Broberg, O (2024), *Svenskt näringsliv i omvandling från 1980 till våra dagar*, Dialogos Förlag, Stockholm.
- Farashah, A, A Fundin, J Hornbach och T Johansson-Berg (2026), "MDU:s Hållbarhetsbarometer 2026", Mälardalens universitet.
- Gamble, A och G Kelly (2001), "The Politics of the Company", i Parkinson, J, A Gamble och G Kelly (red), *The Political Economy of the Company*, Bloomsbury Publishing, Oxford.
- Hakelberg, L och T Rixen (2024), "Promote, Ignore, Pretend: The Political Economy of Regulating Tax Havens", i Lejour, A och D Schindler (red), *Research Handbook on the Economics of Tax Havens*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham.
- Hansen, P H (2014), "From Finance Capitalism to Financialization: A Cultural and Narrative Perspective on 150 years of Financial History", *Enterprise & Society*, årg 15, s 605–642.
- Hansmann, H och R Kraakman (2001), "The End of History for Corporate Law", *The Georgetown Law Journal*, vol 89, s 439–468.
- Henrekson, M (2015), "Kapitalägare då och nu – förmögenheter, beskattning och samhällets syn", IFN Policy Paper 70, Stockholm.
- Jensen, T (2013), "Företags roll och ansvar i samhället – mot det politiserade företaget", i Hasselblad, H och M Holmqvist (red), *Företagsekonomin och samhället*, Studentlitteratur, Lund.
- Jonnergård, K och U Larsson-Olaison (2016), "Stubborn Swedes: The Persistence of the Swedish Corporate Governance System under International Reform", *Nordic Journal of Business*, vol 65, s 13–28.
- Kollegiet för svensk bolagsstyrning (2024), *Svensk kod för bolagsstyrning*, Stockholm.
- Lidman, E (2024), "Det svenska vinstsyftet och hållbar bolagsstyrning 2024", *Svensk Juristidning*, häfte 9, s 715–729.
- Lund, D S och E Pollman (2021), "The Corporate Governance Machine", *Columbia Law Review*, vol 121, s 2563–2634.
- Mader, P, D Mertens och N van der Zwan (2020), "Financialization: An Introduction", i Mader, P, D Mertens och N van der Zwan (red), *The Routledge Handbook of Financialization*, Routledge, New York.
- Magnusson, L (2006), *Håller den svenska modellen? Arbete och välfärd i en global värld*, Norstedts akademiska förlag, Stockholm.
- Micklethwait, J och A Wooldridge (2005), *The Company – A Short History of a Revolutionary Idea*, The Modern Library, New York.
- Molander, P (2025), *En invasiv art – så tog företagen över världen*, Volante, Stockholm.
- Molander, P (2026), "Aktiebolaget – en samhällsrisk?", *Ekonomisk Debatt*, årg 54, nr 1, s 56–60.
- Regeringen (2023), *Redovisning av AP-fondernas verksamhet t.o.m. 2023*, skrivelse 2023/24:130.
- SCB (1986–2014), *Statistisk årsbok*, Statistiska centralbyrån, Stockholm.
- SCB (2025a), *Skatteintäkter enligt statsbudgetens struktur, löpande priser, mnkr efter skattetyper och år*, Statistikdatabasen, utdrag för åren 2021–2023, Statistiska centralbyrån, Stockholm.
- SCB (2025b), *Sparbarometern*, 3:e kvartalet 2025, Statistiska centralbyrån, Stockholm.
- SCB (2026), *Antal företag fördelat på juridisk form*, Företagsregistret, Statistiska centralbyrån, Stockholm.
- Skog, R (2015), "Om betydelsen av vinstsyftet i aktiebolagslagen", *Svensk Juristidning*, häfte 1, s 11–19.
- Skyrman, V, M Allelin, M Kallifatides och S Sjöberg (2023), "Financialized Accumulation, Neoliberal Hegemony, and the Transformation of the Swedish Welfare Model, 1980–2020", *Capital & Class*, vol 47, s 565–591.
- Van Buren, H J och J Schrempf-Stirling (2025), "Making the Invisible Visible: Stakeholder Capitalism and Powerless Stakeholders", *Corporate Governance*, vol 25, s 128–143.